

Fältstudie i yrkesutbildning

Petra Runström Nilsson
Mälardalens universitet, Sverige

Fältstudier är ett vanligt inslag i olika yrkesutbildningar som ges vid svenska lärosäten. Trots detta är det svårt att finna en definition på vad en fältstudie är, vilken teoretisk grund den vilar på, hur den kan konstrueras och examineras. I den här artikeln presenteras Grossmans ramverk (2009) som en teoretisk grund att tänka kring i konstruerandet av fältstudier.

Nyckelord: Yrkesutbildning, fältstudie, Grossmans ramverk

Work-based learning activities and assignment (fältstudier) in vocational training

Work-based learning (WBL) activities and assignment (fältstudie) are common in vocational training, for example teacher education, police education and nursing programs. However, it is hard to find a common definition, a theoretical ground for the work-based learning (WBL) activities and how the WBL activities and assignment are constructed and evaluated. In this article Grossman's framework (2009) is presented as one possible theoretical frame one can use when constructing a work-based learning activity and/or assignment.

Keywords: Vocational training, teacher education, work-based learning, work-based learning activities and assignment, Grossman's framework

INLEDNING

Under sin studietid vid program som leder till yrkesexamina möter studenter olika former av examinationer. En examination som är relativt vanlig är *fältstudie*. Enligt UKÄ (2020) är *fältstudier* mycket vanliga i lärarutbildningarna och det huvudsakliga syftet verkar vara att överbrygga det förmodade glappet mellan teori och praktik. Utifrån egen erfarenhet av att undervisa på ett universitet i Sverige och de lärarprogram som ges där konstateras att *fältstudier* konstrueras och bedöms olika beroende på program, kurs och lärare. Exempelvis kan *fältstudien* innebära att studenten genomför intervjuer med speciallärare eller rektor för att få mer kunskap om specialpedagogiskt arbete i grundskolan, eller så auskulterar studenten på matematiklektioner för att få syn på och reflektera kring hur läraren i klassrummet använder begrepp och frågor för att leda eleverna vidare. Ytterligare ett exempel på fältstudie i lärarprogrammen är att studenten planerar och genomför en lektion i engelska för att öva sin förmåga att lära ut grammatiska strukturer. Det har dock visat sig vara svårt att hitta en formell definition av och vetenskaplig grund för vad en *fältstudie* är när den används som uppgift och/eller examination och begreppet *fältstudie* blir därför svårfångat. En informell definition som verkar förekomma är ”en uppgift där studenten/studenterna först inhämtar kunskap på universitetet och sedan, ensam eller i grupp, genomför en aktivitet i praktiken. Aktiviteten rapporteras sedan på universitetet enligt de instruktioner som getts.”

Författarkontakt: Petra Rundström Nilsson, e-post: petra.runstrom.nilsson@mdh.se

Artiklar och reflektioner är kollegialt granskade. Övriga bidragstyper granskas av redaktionen. Se <https://hogreutbildning.se> ISSN 2000-7558

©2023 Petra Runström Nilsson. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to share their work (copy, distribute, transmit) and to adapt it, under the condition that the authors are given credit, that the work is not used for commercial purposes, and that in the event of reuse or distribution, the terms of this license are made clear.

Citation: Nilsson, P. R. (2023). «Fältstudie i yrkesutbildning», *Högre utbildning*, 13(2), 43–48. <https://doi.org/10.23865/hu.v13.5212>

Att undersöka hur fältstudier utformas, genomförs och utvärderas bör därmed vara av intresse för lärare som arbetar inom program som leder till yrkesexamina. I syfte att konkretisera fältstudieuppgiften ges i denna text exempel från lärarutbildningen. Förhoppningen är att det ska kunna inspirera även dem som arbetar inom andra yrkesprogram.

VAD VET VI OM FÄLTSTUDIER SEDAN TIDIGARE?

Det förefaller vara svårt att hitta forskning kring fältstudier i svensk lärarutbildning, trots idogt sökande har resultaten uteblivit. Enligt Niklasson och Sandberg (2012) ska lärarstudenter besöka sina VFU-skolor regelbundet (förutom den verksamhetsförlagda utbildning som ingår i programmen) för att få möjlighet att lära känna professionen och praktiken i vardagen. Författarna presenterar begreppet fältstudie som en uppgift där lärarstudenten ges tillfälle att vara på fältet (i praktiken, skolans vardag), undersöka densamma och samla data till uppgiften *fältstudie* och därmed inhämta ny kunskap. I artikeln används dock inte begreppet fältstudie konsekvent utan begreppet fieldwork (fältarbete) används mer frekvent och författarna sammankopplar inte begreppen field study (fältstudie) och fieldwork (fältarbete). Niklasson och Sandberg (2012) påtalar att fältarbete är en viktig datainsamlingsmetod för forskare inom det etnografiska fältet, men att det kräver att forskaren tillbringar lång, sammanhängande tid på fältet, vilket sällan är möjligt när en fältstudie genomförs inom ramen för en kurs. Därför menar författarna att fältarbete bör bygga på en etnografisk ansats. Studier som bygger på en etnografisk ansats förväntas ge förståelse och kunskap om vardagslivet genom att data samlas in genom olika metoder, oftast genom intervjuer, observationer och/eller insamling av artefakter. Dock gör författarna (2012) ingen explicit koppling mellan fältarbete med ett etnografiskt förhållningssätt och fältstudie som uppgift i ett yrkesprogram. Jones et al. (2014) skriver att det huvudsakliga intresset för en forskare inom det etnografiska fältet är att förstå och tolka olika kulturer samt människorna och händelserna inom dessa kulturer, därför behöver forskaren "bli en på insidan" och leva med och som de vars liv studeras. Därmed kan det ifrågasättas om en *fältstudie* kan sägas ha en etnografisk ansats. Visserligen genomförs det observationer under fältstudier men de är ofta kortvariga och studenten blir många gånger en person som kommer, gör sitt och går igen. Det är alltså inte frågan om att leva med dem som studeras och dessutom ser många fältstudier helt annorlunda ut, då de kan handla om att samla in resultat på nationella prov och analysera dem eller ta reda på hur skolans likabehandlingsplan ser ut och hur eleverna upplever skolans arbete mot kränkningar. De flesta fältstudier har några saker gemensamt, studenten lär sig teoretisk kunskap, besöker verksamheten och genomför en eller flera aktiviteter i syfte att lära sig och få djupare förståelse för teorin i praktiken. Därefter jämför, analyserar och/eller reflekterar studenten kring sambandet mellan teori och praktik, vilket ger studenten möjligheter att utveckla sin förståelse kring och kunskap om yrket och den egna förmågan. Utan att veta med säkerhet verkar inte fältstudiers syfte vara att undersöka och få djupgående kunskap om en specifik kultur eller människorna och processerna inom den kulturen. Syftet med fältstudier verkar i högre grad vara konstruerat för att studenten ska ges möjlighet att få ta del av olika skeenden inom en verksamhet eller få olika perspektiv på den yrkesverksammas handlingar och strategier i vardagen samt undersöka varför de handlingarna eller strategierna har valts, beroende på vilken kurs inom programmet som är aktuell. Genom att fältstudierna konstrueras olika och har olika fokus i olika kurser ges studenten således möjlighet att skaffa sig kunskap och kompetenser som är viktiga för det kommande yrkeslivet. Målet med flertalet fältstudier kan därmed sägas vara att studenten ska få till sig kunskap om den yrkesverksammas kompetenser och kunskaper samt lära sig om sig själv och sin framtida professionalitet.

MÖJLIG FÖRKLARING AV BEGREPPET FÄLTSTUDIE

Utifrån erfarenhet från ett universitet och dess lärarutbildningar konstateras att fältstudierna har olika upplägg och utformning beroende på ämne och när i utbildningen de är placerade. Det kan handla om att studenterna auskulterar i klassrum på den VFU-skola där de är placerade för att sedan diskutera, jämföra och/eller analysera det som de sett med till exempel teorier om undervisning. Andra former av fältstudier kan vara att studenterna intervjuar sin handledare eller annan personal, eller genomför enkäter med eleverna utifrån ett specifikt område. Resultatet läggs sedan fram i en rapport. Fältstudierna kan också innebära att studenterna planerar, genomför och utvärderar undervisning och beskriver och sammanfattar sina erfarenheter i fältstudierapporten. Utifrån ovanstående skulle en möjlig begreppsförklaring av *fältstudie* vara "en läraaktivitet där studenten, enskilt eller i grupp, undersöker ett förutbestämt avgränsat område i praktiken (till exempel VFU-skola, vårdavdelning, polisområde). Undersökningen bearbetas och redovisas skriftligt och/eller muntligt (i enlighet med instruktion och kursmål) för bedömande lärare på högskolan."

ARBETSBASERAT LÄRANDE

Kyndt et al. (2014) menar att ett av de huvudsakliga målen för yrkesprogram i högre utbildning är att förbereda studenterna inför deras framtida profession och författarna framhåller att regelbundna möten med praktiken ger fler möjligheter att lära om professionen samt kan påverka lärandet i positiv riktning. Som tidigare påtalats är inte begreppet *fältstudie* vanligt förekommande i forskningsartiklar. Därför behöver närliggande begrepp som till exempel "field work", "work-place learning", "work-based learning" och "practicum-based learning" också undersökas. Enligt Costley och Armsby (2007) är work-based learning (WBL) (arbetsbaserat lärande, *egen övers.*) vanligt förekommande i högre utbildning både vad gäller program som är helt utformade kring arbetsplatsen samt program som har inslag av arbetsbaserat lärande under studietiden. Costley och Armsby (2007) menar att "work" i work-based learning kan ses som en meningsfull aktivitet vilken ökar individens motivation att utvecklas och slutföra uppgifter. Författarna menar också att arbetsbaserat lärande kan förstås som de aktiviteter studenten gör i ett specifikt sammanhang tillsammans med andra utanför universitetets väggar och där kunskap skapas och lärande sker. En tanke utifrån detta är att arbetsbaserat lärande har flera likheter med termen fältstudie i yrkesprogram och är därför relevant att använda sig av i diskussioner kring konstruerandet av fältstudier.

GROSSMANS RAMVERK

Degraff et al. (2015) menar att det finns en pågående internationell debatt kring hur lärarutbildningarna ska överbrygga glappet mellan det som universitetet undervisar om (teori) och det som sker varje dag i skolan (praktik) i syfte att utveckla lärarstudentens kompetenser, kunskaper och etiska förhållningssätt inför sin framtida profession. Författarna föreslår att lärarutbildare kan använda sig av Grossmans ramverk när uppgifter konstrueras för att lärarstudenten ska ges möjlighet att använda teorin i praktiken med stöd av yrkesskickliga lärare. Utan att veta med säkerhet bör detta ramverk även vara av intresse för lärare inom andra yrkesprogram, då det ger ett stöd för lärosätets utbildare att hjälpa studenten närma sig praktiken utifrån vissa givna ramar, samtidigt som olika epistemologiska och metodologiska ansatser är möjliga beroende på inom vilken kurs fältstudien ges.

Grossmans ramverk är framarbetat av Grossman et al. (2009). Ramverket som syftar till att förbereda studenter för sitt framtida yrke består av tre koncept, *representation av praktiken*

(representation of practise), *fragmentering av praktiken* (decomposition of practise) och *närmande av praktiken* (approximation of practise). Författarna menar att praktiken är komplex och handlar om att förstå kompetenser, relationer och individer för att tillsammans med andra genomföra aktiviteter. Därför behöver studenter ges möjlighet att skapa en professionell identitet.

Det första konceptet, *representation av praktiken*, innebär enligt Grossman et al. (2009) att studenten ges möjlighet att se, höra eller delta i vardagen. Det kan till exempel handla om att titta på videoklipp från autentiska klassrumssituationer, observera i klassrummet, lyssna till kollegiala diskussioner eller ta del av elevsvar på nationella prov. Vidare skriver författarna att det andra konceptet *fragmentering av praktiken* innebär att studenten och läraren på lärosätet identifierar de pusselbitar som bygger upp den komplexa verklighet som den yrkesverksamma verkar i för att sedan fokusera på en bit i taget. Det kan till exempel handla om lektionsplaneringens olika delar, hur läraren använder sin röst i klassrummet, interaktionen mellan läraren och en elev. Det är viktigt att läraren på lärosätet förstår den komplexa praktik som studenten ska verka i och kan vägleda studenten i att fokusera på och förstå de olika delarna som bygger helheten. Det tredje konceptet *närmande av praktiken* handlar, enligt Grossman et al. (2009), om att ge studenten möjligheter att aktivt delta i praktiken. Det är viktigt att detta deltagande har uppsatta mål som är genomförbara och möjliga att ge feedback på och utveckla. Det kan handla om att läsa högt för elever, förklara problemlösningstal i matematik, undervisa ett specifikt grammatikavsnitt i engelska.

Grossman et al. (2009) har utvecklat detta ramverk för kurser som ges helt och hållet på universitetet utan några möjligheter för studenten att vara i verksamhet. Det intressanta med Grossmans ramverk för lärare inom yrkesprogram som konstruerar *fältstudier* torde vara att fältstudier innefattar att lära sig om något på lärosätet, genomföra en specifik uppgift i verksamhet där det finns utbildade och skickliga yrkesverksamma och därefter på något vis förmedla vad som gjorts, hur det gått och vad som bidragit till ny kunskap. Därmed bör Grossmans ramverk (2009) fungera väl som utgångspunkt för konstruerandet av fältstudier.

KONSTRUKTION AV FÄLTSTUDIER UTIFRÅN GROSSMANS RAMVERK

Vad gäller *Representation av praktiken* så kan detta göras i teorin genom att till exempel läsa litteratur, se filmer eller lyssna till föreläsningar. Det kan också göras i praktiken genom att till exempel intervju eller observera yrkesverksamma i vardagen. *Fragmenteringen av praktiken* kan även den göras i såväl i teorin som i praktiken beroende på hur utbildaren konstruerar uppgiften. *Närmandet av praktiken* kan göras på lärosätet, studenten får öva en färdighet med andra studenter, till exempel en genomgång om vattnets kretslopp, eller utföra i verksamheten, till exempel med några elever på skolan eller en hel klass. Det är alltså möjligt att forma en fältstudieuppgift kring en av delarna i ramverket eller alla tre. Ett exempel på när en fältstudieuppgift konstrueras efter ramverkets tre delar är en fältstudieuppgift som ges till grundläroarstudenter år 4–6 i kursen för specialpedagogik. Utifrån delen *representation av praktiken* läser studenterna litteratur kring delaktighet (Szönyi och Söderqvist Dunkers, 2018) under kursens första vecka och bokat in två tillfällen för fältstudien på sin VFU-skola. Vid första tillfället på VFU-skolan ska studenterna auskultera på en lektion och intervju läraren kring hur hen arbetar med att skapa delaktighet för alla elever i undervisningen. Utifrån delen *fragmenteringen av praktiken* gör studenterna en egen lektionsplanering; ämne väljs i samråd med handledaren på VFU-skolan. Utifrån delen *närmandet av praktiken* ska studenterna genomföra lektionen de planerat för, reflektera kring utförandet och skriva en sammanfattande rapport kring vad de sett, planerat,

genomfört och reflekterat kring med kopplingar till litteraturen. Ett annat exempel på hur fältstudier kan konstrueras utifrån Grossmans ramverk är från kursen Sociala relationer, konflikt-hantering och ledarskap för grundlärare F-3. *Representation av praktiken* innebär att studenterna läser om kränkningar och trakasserier i en skrift från Skolverket (2019). I nästa steg *fragmenteringen av praktiken* väljer studenterna en metod för att ta reda på mer om hur deras VFU-skola arbetar för att förebygga kränkningar. Studenterna kan välja att göra en trygghetsvandring, en intervju med elever, lärare eller elevhälsa, genomföra en enkät eller ta del av skolans likabehandlingsplan. Därefter ska de i sista steget *närmandet av praktiken* göra en didaktisk planering för övningar som syftar till att förebygga uppkomsten av kränkningar och trakasserier i skolan. Ett tredje exempel där endast en del av Grossmans ramverk används i fältstudie är i kursen Bedömning av barnets/elevers lärande och utveckling för grundlärare F-3. Utifrån *representation av praktiken* samlar studenterna in elevtexter på sin VFU-skola, vilka de sedan analyserar och diskuterar kring på lärosätet utifrån litteratur. Ett fjärde exempel på fältstudie i grundlärarutbildningen 4–6 som är konstruerad utifrån Grossmans ramverk fokuserar på två av delarna i ramverket, *fragmenteringen av praktiken* och *närmandet av praktiken*. Studenterna väljer tillsammans med handledare på VFU-skolan ut en liten del i undervisning om taluppfattning. I grupp/par planerar studenterna en kortare lektion, ca 15 minuter. En student håller lektionen och två-tre kurskollegor betraktar. Efter lektionen diskuterar gruppen och handledaren vad som blev bra och vad som kan göras bättre, både ämnesmässigt och ledarskapsmässigt (förstod eleverna det som undervisades, var undervisningen på rätt nivå, blev det oroligt, i så fall varför, röstläge, var stod läraren placerad osv.). Gruppen slipar på sin planering och veckan därpå gör en kurskollega samma lektion (men med ändringar) och de andra betraktar. På lärosätet redovisar gruppen/paret sedan sin fältstudie muntligt.

Grossmans ramverk (2009) öppnar möjligheter för utbildare på yrkesprogram att såväl diskutera som utforma fältstudieuppgifter i kurserna. Ramverkets olika delar kan tydliggöra vad syftet med fältstudien är, att få syn på praktiken (*representation av praktiken*), fokusera på en del av den komplexa verklighet som praktiken innebär (*fragmenteringen av praktiken*) och/eller ge studenten möjlighet att träna inför sitt framtida yrke (*närmandet av praktiken*). Med stöd av ramverket klargörs det också vad som lärs i teorin och hur praktiken förhåller sig till det samt ger studenterna tillfälle att lära i teori och öva förmågor och kompetenser som behövs i yrket.

FÖRFATTARPPRESENTATIONER

Petra Runström Nilsson är adjunkt i specialpedagogik och excellent lärare vid Mälardalens universitet. Tidigare har Petra pulicerat två läroböcker vid Gleerups förlag, Pedagogisk utredning och kartläggning- att analysera och bedöma elevers behov av särskilt stöd, samt Elevhälsa-främja, förebygga och åtgärda. Petra har ett stort intresse för att förstå hur forskning och teori sammanflätas med skolans vardag.

REFERENSER

- Costley, C. & Armsby, P. (2007). Work-based learning assessed as a field or a mode of study. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 32:1, 21–33.
- DeGraff, L., Schmidt, M. C. & Waddell, H. J. (2015). Field-based teacher education in literacy: preparing teachers in real classroom contexts. *Teaching Education*, 26:4, 366–382.
- Grossman, P., Compton, C., Igra, D., Ronfeldt, M., Shahan, E. & Williamson, P. W. (2009). Teaching practise: a cross-professional perspective. *Teachers College Record*, 113, 2836–2843.

- Jones, S. R., Torres, V. & Arminio, J. (2014). *Negotiating the complexities of qualitative research in higher education: fundamental elements and issues*. Routledge.
- Kyndt, E., Donche, V., Gijbels, D. & Van Petegem, P. (2014). Workplace learning within teacher education: the role of job characteristics and goal orientation. *Educational Studies*, 40:5, 515–532.
- Niklasson, L. & Sandberg, A. (2012). Reflecting on field studies in teacher education: experiences of student teachers in Sweden. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 33:3, 287–299. <https://doi.org/10.1080/10901027.2012.705807>
- Skolverket. (2019). *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda: hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar*.
- Szönyi, K. & Söderqvist Dunkers, T. (2018). *Delaktighet – ett arbetssätt i skolan*. Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- UKÄ. (2020). *Läraryförsörjning i lärarutbildning – problem, strategier och lösningar*, Tillgänglig www.uka.se, reg.nr 411-00264-20.